

Amatöörrien houkuttelemana Natoon?

Jyrki Käkönen¹

Suomi jätti Brysselissä yhdessä Ruotsin kanssa 18.5.2022 hakemuksen puolustusliitto Naton jäseneksi. Jäsenyys on tavallaan viimeinen niistä pienistä askelista, jotka Suomi on toisen maailmansodan jälkeen ottanut osoituksena kuulumisestaan niin kutsuttuun läntiseen maailmaan. Viimeisessä vaiheessa tätä askelta kiritti Venäjän raakalaismainen hyökkäyssota Ukrainassa, ja ratkaisevaa päätöstä niin valtioneuvostossa kuin eduskunnassa pohjusti 13.4.2022 päivätty asiantuntijoiden amatöörimäisesti laatima *Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta* (Valtioneuvosto 2022).

Selonteon keskeinen lähtökohta on, että Venäjän hyökkäys Ukrainaan on muuttanut Suomen ja Euroopan turvallisuusympäristöä. Tällä ilmeisesti pyritään viestittämään, että vanhat totuudet eivät enää päde ja Suomella on syytä muuttaa pitkän linjan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaansa erityisesti suhteessa Venäjään. Voiman käytöllään Venäjä on osoittanut, että se ei kunnioita kansainvälistä oikeutta eikä kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän säilyttämistä. Se ei myöskään kunnioita itsenäisen valtion koskemattomuutta ja suvereeniutta. (Mt., 8–9.)

Tämä essee on tuon selonteon kriittinen luenta. Sen kautta suhtaudun kielteisesti Suomen tulevaan Nato-jäsenyyteen. Tuon esiin, että selonteko on yksipuolisen johdatteleva. Se sulkee ulos kaikki muut Suomen turvallisuuden vaihtoehdot. Tämän voi ymmärtää niin, että Venäjän hyökkäystä Ukrainaan käytetään Natoon liittymisen perusteena vähän samaan tapaan kuin Venäjä oikeutti Naton uhalla oman aggressionsa Ukrainassa. Selonteko jättää myös ikävästi Suomen uuden ulko- ja turvallisuuspolitiikan tulevan jäsenyyden armoille.

Maailmanjärjestelmä unohtui

Suomen turvallisuuspoliittisen tilanteen asettaminen tällaiseen kontekstiin viestittää siitä, että sääntöpohjainen ja kansainväliseen oikeuteen perustuva järjestelmä ei enää toimi, eikä anna pienelle valtiolle sen kaipaamaa turvallisuutta. Suomen osalta viesti merkitsee myös sitä, että valtion johto ei katso meidän oman puolustuskykymme ja rauhantahtoisen ulkopoliittikan riittävän takaamaan Suomen ja suomalaisten turvallisuutta. Toisin sanoen Suomi tarvitsee nyt vahvemman selkänöjan eli Suomen tulee liittoutua sotilaallisesti.

Selonteko on vahvasti Eurooppa-keskeinen ja nojaa siihen olettamukseen, että länsimaisille arvoille perustuva kansainvälinen järjestelmä on eri osapuolille oikeudenmukainen ja länsimaiset arvot ovat universaaleja. Selonteosta puuttuu kokonaan näkökulma maailmanjärjestelmään ja siinä esiintyviin suuriin muutostrendeihin. Se sivuuttaa sen kontekstin, missä Venäjä on loukannut niin kutsuttua sääntöpohjaista kansainvälistä järjestelmää ja sen toiminta periaatteita.

Kehittyvien maiden ja erityisesti Kiinan ja Intian nousun myötä maailmanpolitiikan painopiste on siirtynyt Euroopasta ja Atlantilta Aasiaan ja Intian valtameren ja Tyynen meren alueelle (Käkönen 2019; 2022), mitä heijastelee hyvin syyskuussa 2021 perustettu sotilaa-

1 VTT, emeritusprofessori, <jyrkikkn@gmail.com>

linen yhteistyösopimus AUKUS (Australia, Iso-Britannia ja Yhdysvallat). Samalla Venäjän painoarvo suurvaltana on laskenut tuntuvasti. Oikeuttamalla erilaisin verukkein hyökkäyksensä Ukrainaan Venäjä on tuonut voimapolitiikalla esiin, että voimapolitiikassa se on yhä merkittävä toimija ja samalla se on ainakin väliaikaisesti palauttanut itsensä ja Euroopan maailmanpolitiikan keskiöön.

Voimasuhteiden muuttuessa Yhdysvaltain ylivalta sen sotilaallisesta ylivoimaisuudesta huolimatta ei ole enää kiistaton. Venäjä ei myöskään ole yksin haastamassa Yhdysvaltain ylivaltaan perustuvan sääntöpohjaisen järjestelmän legitimitettä. Kysymys ei myöskään ole Kiinasta tai BRICS-maista vaan itse asiassa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) jäsenmaiden enemmistöstä, joka kokee, että nykyinen sääntöpohjainen järjestelmä ja sen instituutiot ylläpitävät epäoikeudenmukaista kansainvälistä järjestelmää ja kehittyneiden teollisuusmaiden etuoikeuksia (ks. van der Pijl 2014).

Kenen sääntöpohjainen järjestelmä?

Kun puhutaan sääntöpohjaisesta järjestelmästä, onkin syytä kysyä, kenen järjestelmä (ks. Kähkönen 2019). Samalla on ongelmallista todeta yksioikoisesti, että kansainvälinen yhteisö on yksimielisesti tuominnut Venäjän toiminnan Ukrainassa ja tukenut niin kutsutun läntisen maailman pakotepolitiikkaa Venäjän toimien vastapainona. Tuo niin kutsuttu kansainvälinen yhteisö muodostaa selkeän vähemmistön YK:n jäsenmaiden joukossa, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jäsenmaiden enemmistö hyväksyisi tai saati sitten tukisi Venäjän sotaa Ukrainassa.

YK:n jäsenmaiden enemmistö on Ukrainan sodan alettua tuominnut Venäjän hyökkäyssodan ja vaatinut sotilaallisten toimien lopettamista. Vain 35 jäsenmaata pidättäytyi äänestämästä päätöslauselman puolesta. Tosin nuo 35 jäsenmaata edustavat yli puolta maapallon väestöstä. Venäjään kohdistuvien pakotteiden osalta tilanne on vielä selvempi. Venäjän sulkeamista ihmisoikeusneuvoston ulkopuolelle kannatti 7.4.2022 äänestyksessä vain 93 YK:n 193 jäsenmaasta 76 pidättäytyessä ja 24 äänestäessä päätöslauselmaa vastaan.

Liittyessään Natoon Suomi liittyy yhteisöön, jonka tehtävänä on toisen maailmansodan jälkeen luodun järjestelmän ja Yhdysvaltain ylivallan säilyttäminen. Samalla enemmistö kansainvälisen järjestelmän valtioista tavoittelee transatlanttisen järjestelmän muuttamista ja tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa kansainvälistä järjestelmää. Näin Suomen ulkopolitiikka ei muutu vain suhteessa Venäjään vaan myös suhteessa kehittyviin maihin, joiden näkökulmasta Suomi ei enää edistä tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa maailmanjärjestystä.

Enemmistö kansainvälisen järjestelmän valtioista tavoittelee Yhdysvallat- ja Eurooppa-keskeisen järjestelmän muuttamista (Juutinen & Kähkönen 2016). Tällaisessa asetelmassa Kiinan on helppo saada tukea tavoitteilleen muuttaa kansainvälinen järjestelmä, mikä ei tarkoita sääntöpohjaisesta järjestelmästä luopumista vaan uuden sääntöpohjaisen järjestelmän rakentamista. Kysymys ei ole tässä demokraattisten ja autoritaaristen järjestelmien välisestä konfliktista, mihin selonteko viittaa (ks. Valtioneuvosto 2022, 12). On epäeettistä peittää voimapolitiikka ideologisoimalla se erilaisten järjestelmien väliseksi ristiriidaksi.

Hyökkäystä Ukrainaa vastaan ei siis tule nähdä myös hyökkäyksenä demokratiaa, oikeusvaltioperusteisuutta ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta vastaan. On jopa tekopyhää

esittää selonteossa, että nyt Venäjä on kieltänyt ukrainalaisilta oikeuden elämään, veteen, ravintoon ja asumiseen (mt., 12). Tuo on tietysti kiistatonta, mutta kylmä tosiasia on, että se kansainvälinen sääntöpohjainen järjestelmä, jota nyt Ukrainan sodan yhteydessä niin voimakkaasti puolustetaan, on riistänyt nuo oikeudet sadoilta miljoonilta ihmisiltä kehittyvissä maissa vuosikymmenten, ellei vuosisatojen ajan.

Sotilaallinen turvallisuus vai kestävä rauha

Selvityksen rajallisuus näkyy myös siinä, että se näkee vain sotilaallisen turvallisuuden mahdollisuuden eli asevaraisen turvallisuuden. Siitä puuttuu kokonaan näkökulma kriisien rauhanomaiseen ratkaisemiseen eli Suomen pitkän linjan ulko- ja turvallisuuspolitiikan perinne. Tai paljon laajemmin on mahdollista sanoa, että selonteosta puuttuu kantilainen rauhanpolitiikan vaihtoehto. Rauhaa, joka takaa valtioiden koskemattomuuden sijaan ihmisten turvallisuuden ei saavuteta, ellei sitä rakenneta arkipäivän politiikassa vaan resursseja käytetään seuraavaan sotaan varautumiseen.

Immanuel Kantin lisäksi suomalainen Wilhelm Bolin esitti aikanaan yhteiskuntafilosofiassaan, että pyrkimys kestäväan rauhaan on sellainen eettinen tavoite, johon ihmiskunnan tulee pyrkiä siitä huolimatta, että sitä ei koskaan saavutettaisi absoluuttisesti. Tätä tavoitetta voidaan lähestyä vain rakentamalla arkipäivän yhteiskunnallisissa ratkaisuisa oikeudenmukaisempaa ja tasa-arvoisempaa maailmaa. (Käkönen 1987.) Tätä tavoitetta ei palvele se, että kansalaisten turvallisuuden sijaan varustaudutaan seuraavaan sotaan valtioiden turvallisuuden takaamiseksi. Asevarusteluun käytetyt miljardit ovat aina poissa ihmisten hyvinvoinnista ja ruokkivat kansainvälistä aseollisuutta.

Rauhan turvaamisen politiikassa kysymys on siitä, että tavoitellaan ja ylläpidetään sellaista kansainvälistä järjestystä, joka takaa kaikkien turvallisuuden. Yhden toimijan tai liittouman aseellisen turvallisuuden vahvistaminen yleensä ilman jatkuvaa varustelukierrettä heikentää toisen osapuolen turvallisuutta. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa se kylmä tosiasia, että Naton sotilasmenot vuonna 2020 olivat yli kolminkertaiset suhteessa Venäjän ja Kiinan yhteenlaskettuihin sotilasmenoihin. Suhteessa Venäjän sotilasmenoihin Naton menot tuona vuonna olivat yli kymmenkertaiset. Itse asiassa Yhdysvaltain sotilasmenot ovat edelleen noin 40 prosenttia maailman kaikista sotilasmenoista. (Sipri 2021.)

Kenen joukoissa ja ketä vastaan?

Selonteko toteaa, että Suomen asema on sitä turvatumpi, mitä vahvempi Euroopan unioni (EU) on (Valtioneuvosto 2022, 18). Tätä on vaikea kiistää, mutta tuo toteamus joutuu outoon valoon, kun katsotaan, keiden kanssa Suomen halutaan vahvistavan kahdenkeskistä turvallisuuspoliittista yhteistyötä. Sitä tulee lisätä tietysti Ruotsin mutta erityisesti Yhdysvaltain ja Iso-Britannian kanssa (mt., 21–22), joista kumpikaan ei ole EU:n jäsen. Toisaalta selonteossa ei sanota mitään kahdenkeskisen turvallisuuspoliittisen yhteistyön tiivistämisestä Ranskan ja Saksan kanssa, jotka molemmat ovat EU:n keskeisiä toimijoita.

Onko EU nyt jäämässä Suomen turvallisuuspolitiikassa merkityksettömäksi toimijaksi, vaikka Nato-jäsenyyden vaihtoehtona olisi voinut olla EU:n turvallisuuspoliittisen roolin

vahvistaminen. Itse asiassa Suomen painotukset tässä yhteydessä heijastavat sitä tosiasiaa, että EU:n tavoittelema itsenäinen ja Yhdysvalloista riippumaton maailmanpolitiikka jää kaukaiseksi haaveeksi, jos se ylipäättään on mahdollista transatlanttisen akselin vahvistuessa.

Selonteossa esitetään aika rohkeasti, että laajentuneen Naton läsnäolo lisää Itämeren alueen vakautta (mt., 25). Tätä on Ukrainan sodan antaman näytön perusteella syytä epäillä. Venäjähän on toistuvasti tuonut esiin, että Naton mahdollinen laajeneminen sen rajan tuntumassa oli yksi niistä tekijöistä, jotka johtivat Ukrainan sotaan. Itämerellä Naton laajeneminen muodostaisi kriittisen uhan miljoonakaupunki Pietaria kohtaan. Sen lisäksi se Venäjän näkökulmasta olisi vakava uhka Venäjän elintärkeille kuljetuksille Suomenlahdella ja Itämerellä, joista käytännöllisesti tulisi Naton sisämeriä. On vaikea kuvitella, ettei Venäjä reagoisi vasta-toimin tuohon kokemaansa uhkaan.

On myös syytä muistaa, että Naton peruskirja ja erityisesti sen viides artikla eivät sisällä mitään automaattista sotilaallista turvatakuuta yhdellekään sen mahdollisen hyökkäyksen kohteeksi joutuneelle jäsenmaalle. Eikä toistaiseksi ole jouduttu testaamaan, mitä tuon artiklan turvatakuu tarkoittaisi käytännössä. Samalla on hyvä muistaa, että saman sopimuksen kolmas artikla edellyttää, että jokainen jäsenmaa kykenee hyökkäyksen sattuessa puolustamaan itseään riittävästi, mikä tietysti on aina tulkinnanvarainen asia.

Selonteko tarkastelee sitä, miten sen esittämässä muuttuneessa turvallisuusympäristössä Suomen turvallisuutta voidaan vahvistaa hakemalla sotilasliitto Naton jäsenyyttä. Kysymys ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen. Suomen näkökulmasta Naton turvatakuut kenties lisäävät ainakin mahdollisen Venäjän hyökkäyksen tapahtuessa turvallisuutta. Samalla on kuitenkin kyseenalaista aliarvioida sitä, että aivan samoin kuin Ukrainan tapauksessa Venäjä kokee olevansa uhattuna, jos Nato maiden määrä sen rajan takana lisääntyy. Ukrainan tapauksessa Venäjän uhkailut eivät jääneet mahtipontisiksi sanoiksi, vaan toteutuivat kirjaimellisesti sotilaallisena operaationa.

Suhteessa Suomen tämänhetkiseen asemaan sotilaallisesti liittoutumattomana maana jäsenyys Natossa ei turvallisuuden osalta muuttaisi olennaisesti mitään. Naton perussopimuksen kolmas ja viides artikla yhdessä merkitsevät, että Nato-jäsenenäkin Suomi yhä edelleen on samassa asemassa kuin ennen jäsenyyttä. Epävarmat turvatakuut ja niiden tulkinnallinen merkitys jättävät yhä edelleen Suomen puolustuksen mahdollisen hyökkäyksen sattuessa Suomelle itselleen, mihin meiltä edellytetään tuota riittävää kykyä. Mahdollisten epävarmojen turvatakuiden sijaan jäsenyys itse asiassa lisäisi Suomen riskejä joutua Venäjän sotilaallisten toimien kohteeksi.

Kylmän sodan aikana Suomessa oli useampi Yhdysvaltain ohjusiskun kohde. Tällaisia olivat muun muassa maanteiden varsilla olevat lentokoneiden varalaskupaikat. Naton puolustusstrategiassa nuo kohteet nähtiin osittain YVA-sopimuksen vuoksi tukialueina, joita Neuvostoliitto saattoi käyttää hyväksi niin länteen suuntautuvassa hyökkäyksessä kuin alueensa eteen työnnettyssä puolustuksessa. Naton jäsenenä tilanne muuttuu ja Suomessa tulee olemaan useita venäläisten ohjusten iskujen kohteita, joihin iskut kohdistuisivat mahdollisen konfliktin varhaisessa vaiheessa. Näin Nato-jäsenyyden myötä suomalaisten turvattomuus lisääntyy.

Uusi ulkopolitiikka – kenen arvoilla?

Edellä esitetyn pohjalta nousee väistämättä kysymys, millainen on Suomen uusi ulko- ja turvallisuuspolitiikka tai itse sanoisin mieluummin maailmanpolitiikka. Suomi Naton jäsenenä on väistämättä yksi osa Venäjä–Yhdysvallat-vastakkainoloa, jonka kärsijöinä jo nyt ovat niin Ukraina kuin koko Eurooppakin. Suomi joutuu tämän ristiriidan eturintamaan. Niinpä Suomi tuskin voi enää toimia samalla lailla sovittelijana tai lääkärinä kansainvälisissä ristiriitatilanteissa kuin mikä on ollut mahdollista perinteisen pitkän linjan ulkopolitiikassa.

Turkin uhittelu Suomen jäsenyyttä vastaan nostaa esiin myös kysymyksen, miten käy Suomen ihmisoikeuspolitiikalle. Naton jäsenenä on vaikeaa, ellei peräti mahdotonta noudattaa johdonmukaista ihmisoikeuspolitiikkaa suhteessa muihin jäsenmaihin tai sellaisiin valtioihin, joilla on merkittävä asema Yhdysvaltain maailmanpolitiikassa. Sama koskee Suomen tähän asti harjoittamaa kehitysyhteistyöpolitiikka ja sitä arvopohjaa, jolla yhteistyökumppaneita on tähän asti valittu. Naton jäsenenä on otettava huomioon Yhdysvaltain intressit, ja näin valtion suvereenius kaventuu samalla kun kuviteltu turvallisuus vahvistuu.

Nato-jäsenyyden myötä Suomi tulee olemaan siinä joukossa, joka vastustaa Kiinan vahvistuvaa asemaa maailmanpolitiikassa. Samoin Suomi tulee olemaan siinä joukossa, joka vastustaa maailmanjärjestyksen muutosta ja asettuu näin nousevien ja kehittyvien maiden intressejä vastaan. Toisin sanoen Suomi näyttäytyy YK:n jäsenmaiden enemmistölle ja samalla ihmiskunnan enemmistölle vähemmistön etuoikeuksien säilyttäjänä. Tämä on melkoinen muutos Suomen kansainvälisessä imagossa.

Tiivistäen on mahdollista sanoa, että Suomen Nato-jäsenyys ei ole vain historiallisen kehityksen eli länteen integroitumisen päätepiste. Se on selkeä käännekohta Suomen maailmanpolitiikassa, ja tästä alkaa uusi kamppailu Suomen ulkopolitiikan suunnasta ja tavoitteista. Vanhaan tuskin on enää paluuta. Tehty ratkaisu uhkaa kääntää selän perinteisille arvoille Suomen maailmanpolitiikassa. Niinpä on perusteltua esittää kysymys, mihin Suomi on menossa Naton jäsenenä.

Lähteet

- Juutinen, Marko & Jyrki Käkönen (2016): *Blokkien paluu. BRICS maiden nousu, Yhdysvaltain vapaakauppa ja Suomi*. Helsinki: Into Kustannus.
- Käkönen, Jyrki (1987): ”Two Finnish peace traditions of late 19th century”. Teoksessa: V. Harle (toim.) *Essays in peace studies*. Aldershot: Avebury, 72–87.
- Käkönen, Jyrki (2019): ”Global change: BRICS and the pluralist world order”. *Third World Thematics: A TWQ Journal*, 5(6), 415–423.
- Käkönen, Jyrki (2022): ”Ukraina muuttuvan maailmanjärjestyksen uhrina”. *Politiikasta.fi*, 10.3.2022. <https://politiikasta.fi/ukraina-muuttuvan-maailmanjarjestyksen-uhrina/>, 25.5.2022.
- van der Pijl, Kees (2014): *The discipline of Western supremacy*. Lontoo: Pluto Press.
- SIPRI (2021): *SIPRI yearbook 2021*. Oxford: Oxford University Press.
- Valtioneuvosto (2022): Ajankohtaisessalonteko turvallisuusympäristön muutoksesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:18. Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163999/VN_2022_18.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 25.5.2022.